

Д.А. Шуляк,
директор департаменту розвитку роздрібного бізнесу
Київської регіональної дирекції СК «АРКС»,
аспірант кафедри банківської справи та страхування,
КНЕУ імені Вадима Гетьмана
d_shuliak@hotmail.com

РОЗВИТОК БАНКО-СТРАХОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ У ПІСЛЯВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Долаючи протягом усього часу незалежності чисельні кризи, шоки і потрясіння, Україна на початку 2022 року зіткнулася з новим масштабним випробуванням – повномасштабної війною з росією. Воєнні дії охопили значну частину території країни, що несе щодня мільярдні збитки економіці і нищить її розвиток. Станом на кінець травня 2022 року збитки країни вже перетнули межу у 600 млрд доларів США [1], а на початок 2023 року вже перевищили 700 млрд, що у 1,6 разу перевищує ВВП України [2]. Крім колосального фізичного руйнування промислових об'єктів, критичної і соціальної інфраструктури, житла, шаленого відтоку населення (людського капіталу) і зупинки інвестицій, вже протягом лише перших 3 місяців війни було практично повністю нівельовано досягнення України в економіці і фінансовій сфері, здобуті протягом останніх 5 років. Зокрема такі аспекти, як: приборкання інфляції, підвищення інвестиційного потенціалу, рекордні прибутки банківської системи і поступовий вихід з рецесії страхування. За результатом 2021 року інфляція в Україні становила близько 10 % [3], що у порівнянні з кризовим 2015 роком (43 %) [3] – безперечне досягнення, насамперед, НБУ та здійснюваної ним політики інфляційного таргетування. На тлі відчутної стабілізації фінансового сектору у 2021 р. з рекордними прибутками банків у 77,5 млрд грн [4], поступовим пом'якшення монетарної політики НБУ і вирівнювання регуляторних трансформацій на фінансовому ринку, що позначилось виходом з ринку неплатоспроможних компаній і повільним, але зростанням страхового сегменту – все це могло стати гарним підґрунтям для нового потужного ривку у розвитку ринку фінансових послуг і відбитися подальшими позитивними змінами для всіх учасників. Проте війна внесла свої корективи.

Так, за результатами 1 кварталу 2022 року банківський сектор України вже отримав збитки у розмірі 0,16 млрд грн, через формування резервів під очікувані збитки від наслідків війни [4]. Попит на кредити та банківські послуги знизився. Це та багато інших чинників зумовили негативний вплив на складові операційного доходу. Зростання чистого процентного доходу в березні 2022 р. сповільнилося до 17 % р/р порівняно з 35 % р/р за січень-лютий. Чистий комісійний дохід скоротився за I квартал на 13 % р/р через падіння в березні на 58 % р/р. Комісійні доходи за 4 місяці зменшилися до 24 465 млн грн [4].

Отже, банківська система України у нових обставинах воєнного часу отримала разючий системний шок та нові виклики. За таких обставин, 2 червня 2022 р. НБУ прийняв кардинальне рішення про різке збільшення облікової ставки у 2,5 разу, з 9 % до 25 %, яке викликало неоднозначні судження, проте однозначно стало ще одним шоком для економіки [5].

Що стосується страхових компаній, то у I кварталі 2022 року обсяг активів ризикових страховиків України, майже не змінився ані у кварталному, ані в річному вимірі. Однак повномасштабна війна та економічний спад негативно позначилися на обсягах операцій: валові страхові премії скоротилися майже на 14 % порівняно з I кварталом 2021 року. Виплати впали ще суттєвіше – на близько 22 % р/р. Страхові премії знизилися за більшістю видів страхування, найсуттєвіше – для страхування майна, вантажів і фінансових ризиків [6].

Водночас, слід відмітити, що зазначені негативні зміни, як не дивно, не набули обертів ні у банківському секторі, ні на страховому ринку. За результатами двох кварталів 2022 року ситуація на фінансовому ринку вже стабілізувалася.

Так, на страховому ринку, станом на 1 вересня 2022 року працювало 140 страховиків, 13 з яких – компанії зі страхування життя. З початку війни з ринку пішло лише 5 страховиків-учасників сегменту non-life страхування. При цьому, загальний обсяг активів страховиків порівняно з початком року (до військової агресії) майже не змінився і становив 65,7 млрд грн. Не зменшився ні розмір прийнятних активів, ні обсяг сформованих страхових резервів (36,6 млрд грн). Протягом дії воєнного стану страховики не тільки не зменшили, але й наростили обсяги ліквідних активів – з 14,9 млрд грн до 17,2 млрд грн [7].

У цілому, динаміка показників страхового ринку за останні чотири квартали 2022 року свідчить про те, що найбільший спад обсягів діяльності припав на кінець I кварталу 2022 року. У II кварталі падіння продовжилось, але було менш стрімким – страховики змогли налагодити роботу в умовах війни. Як сказав заступник Голови НБУ Я. Матузка: «Ринок страхування гідно проходить випробування війною. Вона стала тим каталізатором, який показав реальний стан справ кожного страховика. Фінансово стійкі компанії продовжили свою діяльність, налаштували роботу і забезпечили виконання зобов'язань перед споживачами. Такі компанії довели життєздатність і готові працювати на ринку й надалі, навіть в умовах війни» [7].

Те ж саме можна сказати про банківський сектор. Як зазначила перший заступник Голови НБУ Катерина Рожкова: «Банківська система вистояла, швидко адаптувалася до роботи в умовах повномасштабної тривалої війни, є операційно стійкою, ліквідною, прибутковою. Це вдалося завдяки реформам, проведеним у попередні роки, зусиллям самих банків, вчасним заходам і підтримці Національного банку» [8].

Як свідчать оприлюднені дані НБУ про роботу банківської системи України у 2022 році, за рік кількість банків зменшилася лише на чотири невеликих установи, зокрема на дві з них із державним російським капіталом – в лютому 2022 року. І не зважаючи на те, що за 2022 рік банки скоротили кожне п'яте відділення (переважно скорочувалися відділення та персонал у регіонах, де велися чи наразі відбуваються активні бойові дії), банки можуть забезпечити надання основних банківських послуг майже скрізь по країні і навіть забезпечити інклюзію в населених пунктах, що пережили окупацію або знаходяться поблизу зони бойових дій за допомогою мобільних відділень [8].

Результатом вдалих спільних дій банків і регулятора стало те, що, не зважаючи на скорочення активів і зокрема кредитного портфеля у більшості банків, прибуток банківського сектору вже за 9 місяців 2022 року становив 7,4 млрд грн [9], а за попередніми підсумками 2022 року у цілому - 24,7 млрд грн. При цьому, станом на 1 січня 2023 року із 67 платоспроможних банків 46 були прибутковими та отримали чистий прибуток 45,6 млрд грн, що перекрило збитки 21 збиткового банку на загальну суму 20,8 млрд грн [10]. Що важливо, ця позитивна тенденція продовжилась у 2023 році. Загальний прибуток українських банків за січень 2023 року склав 14,7 млрд грн. 60 банків отримали прибуток — 15 млрд грн, а 7 — збитки у розмірі 0,3 млрд грн. Наразі збитковими є лише 10 % установ [11].

Наведені дані про стан банківської системи і страхового ринку у 2022 – початку 2023 року звісно гірші ніж досягнення 2021-го і попередніх років, проте, враховуючи масштаб потрясінь, які переживає наразі не лише фінансова сфера, але й вся економіка України, є досить позитивними. Головним є те, що і банкам, і страховим компаніям у цілому вдалося стабілізувати свою діяльність і попри всі негаразди навіть отримувати прибутки.

Крім того, результати діяльності банків і страхових компаній свідчать про їх тісну кореляцію, що не завжди притаманно тому, як долають кризу і виходять з неї ці фінансові посередники. Як правило, на фазі спаду ділової активності в економіці, наявність тісних інтеграційних взаємозв'язків між банками і страховими компаніями є загрозою для їх діяльності, адже дифузія кризових імпульсів з банківського сегмента на страховий, за таких умов, розповсюджується більш швидкими темпами, що дестабілізує функціонування всього фінансового сектора. Чого не сталося в Україні у 2022 році.

Вважаємо, обставини, що склалися наразі на фінансовому ринку і в економіці України, слід використати банкам і страховим компаніям для перегляду і формування

оновленої моделі банко-страхової інтеграції, в першу чергу задля кращого функціонування страхових компаній, а також для максимально ефективного використання спільного потенціалу банків і страховиків у післявоєнній відбудові України.

Однією з сталих позицій щодо функціонування страхових компаній в умовах циклічної економіки є така, що страхування не формує економіку, а є похідним інструментом від неї, тому буде завжди певним чином відставати від темпів відновлення економіки та домогосподарств. Передбачаючи ймовірне зростання масштабів впливу банківського сектора у післявоєнній відбудові економіки України, вважаємо страховим компаніям є доцільним, як мінімум, переглянути свої стратегії щодо взаємодії з банками, які передбачувано стануть флагманами фінансування післявоєнного відновлення. Як максимум, почати вже сьогодні шукати шляхів і способів реновації цієї взаємодії.

Тенденції, що склалися на фінансовому ринку України ще на кінець 2021 року – є характеристиками, притаманними етапу закінчення рецесії і початку економічного росту, яким традиційно доречно користуватися у цілях пошуку нових можливостей (для будь-якого бізнесу) та їх подальшої реалізації. Саме такі періоди як у світовій, так і у вітчизняній історії сприяли розвитку найрізноманітніших інновацій й у фінансовій сфері. На нашу думку, наступні, за 2021-м, роки безперечно могли стати етапом розвитку нових можливостей як для банків, так і для страхування, в тому числі в контексті пошуку нових форм і моделей їх взаємно корисної співпраці. Але свої корективи внесла війна з росією.

Водночас, переконані, що актуальність банко-страхової інтеграції є постійною і навіть сьогоднішній складний період може стати корисним для банків і страхових компаній вже зараз, а саме, що стосується аналізу проблем, виявленню слабких місць у взаємодії між банками і страховими компаніями та пошуку на цьому підґрунті кращих форматів майбутньої ефективної співпраці. Саме на підйомі ділової активності (який очікувано настане у період післявоєнного відновлення) за високого рівня банківсько-страхової інтеграції фінансові посередники забезпечують собі більш швидкий та гнучкий доступ до внутрішніх і зовнішніх інвестиційних ресурсів, що сприяє бізнесу, прискореному розвитку фінансового сектора та економічному зростанню країни в цілому.

Крім того, подальша інноваційна трансформація банко-страхової інтеграції дозволить прискорити і посилити ті позитивні зрушення, які вже відбулися на ринку фінансових послуг України за останні 5 років. Це і небувале до цього розширення спектру фінансових послуг і фінансової інклюзії завдяки цифровізації, прогресивні трансформації у регуляторній сфері (і в першу чергу підвищення якості регулювання діяльності небанківських установ) – все це зможе також відбитися подальшим нарощенням розвитку всіх його учасників.

Отже, наразі українська економіка переживає одні з складніших часів за всю історію незалежності, проте так буде не завжди, прийде час і кризи буде подолано, поступово почнеться фаза зростання, у яку краще входити підготовленим, в тому числі щодо визначення стратегічних цілей. Тому, вважаємо, вже зараз є доречним перегляд (ревізія) відносин, що склалися на цей час між банками і страховими компаніями та аналіз можливостей нового застосування наробок світового досвіду банко-страхової інтеграції.

У зв'язку з цим, вважаємо, що одним з основних завдань на сьогоднішньому етапі, на наш погляд, має стати аналіз проблем інтеграції під час кризи та пошук оптимальної моделі взаємодії та стадії відновлення і очікуваного буму.

Світова практика банківсько-страхової інтеграції вже має суттєвий наробок банківсько-страхової інтеграції, основними моделями якої є європейська (континентальна), північно-американська та азійсько-океанійська. Прискореними темпами концепція банко-страхування реалізується у країнах європейського та азійсько-океанійського регіонів. При цьому, не можна сказати, що якась одна з них є ідеальною, скоріше кожна модель краще підходить до конкретного фінансового ринку. Водночас, історія має приклади існування нетипових проявів банко-страхової інтеграції у різних моделях ринку (приклад Британії), що свідчить про можливості виходу за традиційні рамки і пошуку абсолютно нових можливостей і перспектив, що можливо буде застосовано банками і страховими компаніями

України у процесі пошуку кращої моделі інтеграції і є предметом для подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. BBC News Україна. Зростання цін та діра в бюджеті. Як виживає Україна під час війни. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61594911>.
2. Збитки України від війни перевищують \$700 млрд — Шмигаль. URL: <https://suspilne.media/351844-zbitki-ukraini-vid-vijni-perevisuut-700-mlrd-smigal/>.
3. Простобанк. Індекс інфляції з 2000 по 2022 рр. URL: https://www.prostobank.ua/spravochniki/indikator_rynka/inflation_index.
4. Офіційний сайт НБУ. Статистика. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic>.
5. Охрименко І., Білошапка В. Вплив банківського кредитування на економічний розвиток України: реалії та перспективи на тлі війни. *Наукові інновації та передові технології (Серія «Економіка»)*. 2022. № 6 (8). С. 405-423. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-6\(8\)-405-423](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-6(8)-405-423).
6. Охрименко І., Шуляк Д. Страхування в Україні під час війни: основні проблеми та напрямки їх вирішення. Proceedings of the XXXIV International Scientific and Practical Conference «Problems of the development of modern science», Madrid, Spain August 30 – September 02, 2022 С. 70-74. URL: <https://isg-konf.com/wp-content/uploads/2022/09/Problems-of-the-development-of-modern-science.pdf>.
7. Національний банк підбив підсумки роботи страхового ринку у першому півріччі 2022 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-pidbiv-pidsumki-roboti-strahovogo-rinku-u-pershomu-pivrichchi-2022-roku>.
8. За 2022 рік банки скоротили кожне п'яте відділення - огляд банківського сектору від НБУ. URL: https://biz.ligazakon.net/news/217614_za-2022-rk-banki-skorotili-kozhne-pyate-vddlennya---oglyad-bankvskogo-sektoru-vd-nbu.
9. Прибуток банківського сектору за 9 місяців 2022 року становив 7.4 млрд грн. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/pributok-bankivskogo-sektoru-za-9-misyatsiv-2022-roku-stanoviv-74-mlrd-grn>.
10. Банківський сектор завдяки високій операційній ефективності отримав прибуток 24,7 млрд грн у 2022 році. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/bankivskiy-sektor-zavdyaki-visokiy-operatsiyniy-efektivnosti-otrimav-pributok-247-mlrd-grn-u-2022-rotsi>.
11. Прибутковість української банківської системи. URL: <https://opendatabot.ua/open/bank-ranking>.